

TA'LIM SIFATINI BAHOLASHNING NAZARIY-ASOSIY MASALALARI

Mahmudov G'.B

Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti dotsenti

Mehmonova N.K

Osiyo xalqaro universiteti magistri

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ta'lim sifatini baholashning nazariy va metodologik asoslari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Ta'lim sifatini aniqlashda kompetensiyaviy yondashuv, monitoring, diagnostika va xalqaro baholash metodologiyalarining o'rni yoritilgan. Shuningdek, PISA, TIMSS va PIRLS kabi xalqaro baholash dasturlarining ta'lim tizimidagi ahamiyati hamda ularning ta'lim samaradorligini oshirishdagi roli ko'rib chiqilgan. Maqolada ta'lim sifatini baholash indikatorlari, samaradorlik ko'rsatkichlari va zamonaviy baholash tizimlarining ilmiy-amaliy jihatlari tahlil etilib, ta'lim tizimini xalqaro standartlar asosida rivojlantirish bo'yicha takliflar berilgan.*

Kalit so'zlar: *ta'lim sifati, baholash tizimi, kompetensiya, indikator, monitoring, reyting, PISA, TIMSS, ta'lim samaradorligi, metodologiya.*

KIRISH

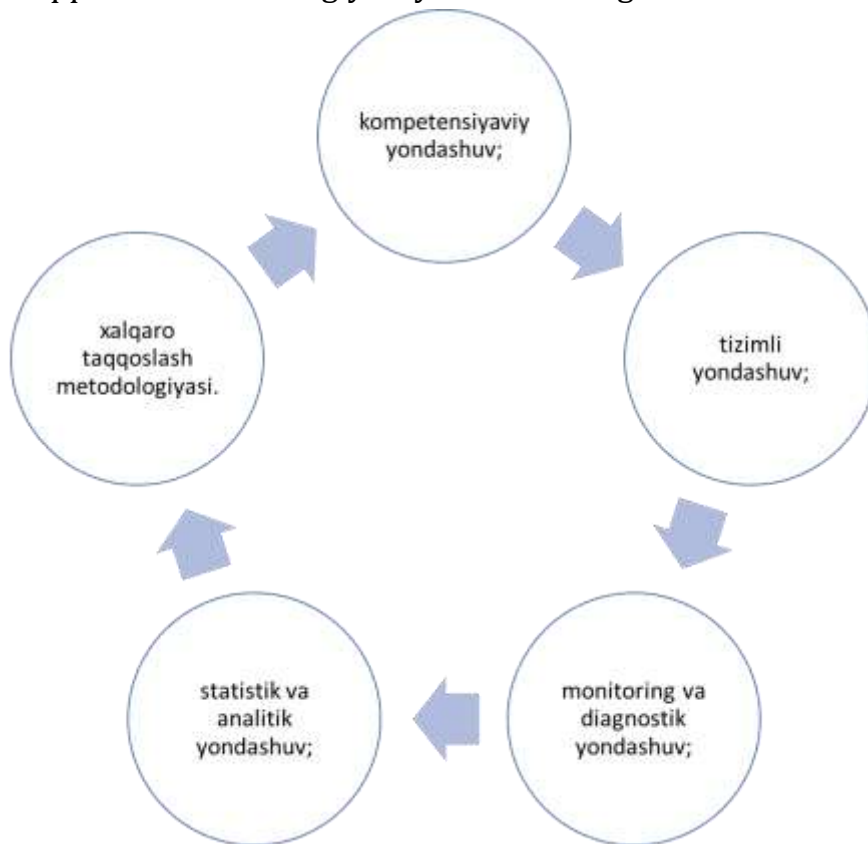
Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim sifati har bir davlatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimining samaradorligi bevosita sifat monitoringi va baholash mexanizmlarining mukammalligiga bog'liq. Zamonaviy ta'lim tizimida faqat bilim berish emas, balki o'quvchilarda amaliy ko'nikma, kreativ fikrlash, kommunikativ kompetensiya va muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish qobiliyatlarini shakllantirish ustuvor vazifaga aylangan. Shu sababli ta'lim sifatini baholashning nazariy va metodologik asoslarini chuqur o'rganish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi [1]. Ayniqsa, xalqaro baholash dasturlari — OECD tomonidan amalga oshirilayotgan PISA, TIMSS va PIRLS tadqiqotlari ta'lim sifatini aniqlashda muhim mezon sifatida xizmat qilmoqda [2-5].

Metodologiya.

Ta'lim sifatini baholash ta'lim jarayoni, pedagogik faoliyat, o'quv natijalari va ta'lim resurslarining davlat standartlari hamda xalqaro talablar asosida tahlil qilinishi va aniqlanishi tushuniladi. Mazkur jarayon o'quvchilarning bilim darajasi, kompetensiyalari va ta'lim muassasasining umumiy samaradorligini aniqlash imkonini beradi.

Rus pedagog olimi V.P. Bespalko ta'lim sifatini "o'quv jarayonining rejalashtirilgan natijalarga moslik darajasi" deb ta'riflaydi. Ingliz olimlari Harvey va Green esa ta'lim sifatini "mukammallik", "maqsadga muvofiqlik" hamda "natijadorlik" kabi mezonlar asosida izohlaydi.

Nazariy jihatdan ta'lim sifatini baholash uchun kompetensiyaviy yondashuv, tizimli yondashuv, monitoring va diagnostik yondashuv, statistik va analitik yondashuv, xalqaro taqqoslash metodologiyasi yondashuvlarga asoslanadi.

1-rasm. Ta'lim sifatini baholash uchun kompetensiyaviy yondashuv

Ta'lim sifatini baholashda bir qator muhim indikatorlar qo'llaniladi. Ushbu ko'rsatkichlar ta'lim jarayonining holatini obyektiv aniqlashga xizmat qiladi.

1. Akademik o'zlashtirish ko'rsatkichi. O'quvchilarning fanlarni o'zlashtirish darajasi quyidagi formula orqali aniqlanadi:

$$K_o = B_{\text{haqiqat}} / B_{\text{maks}} \times 100\%$$

Bu yerda, K_o – o'zlashtirish ko'rsatkichi, B_{haqiqat} – o'quvchi olgan ball, B_{maks} – maksimal ball.

Mazkur formula orqali o'quvchilarning bilim darajasi foiz hisobida aniqlanadi. Agar natija 85–100% oralig'ida bo'lsa, yuqori samaradorlik deb baholanadi.

2. Ta'lim samaradorligi indeksi. Ta'lim samaradorligini baholashda quyidagi integral ko'rsatkich qo'llaniladi:

$$T_{SI} = N_b + N_k + N_m$$

Bu yerda, T_{SI} – ta'lim samaradorligi indeksi, N_b – bilim ko'rsatkichi, N_k – ko'nikma ko'rsatkichi, N_m – malaka darajasi.

Ushbu indeks kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quvchilarning umumiy tayyorgarlik darajasini aniqlaydi.

3. Sifat koeffitsienti. Pedagogik monitoring amaliyotida sifat koeffitsienti ham keng qo'llanadi:

$$SQ = \frac{A_{\text{o'lochi o'quvchilar soni}}}{Umumiy\ o'quvchilar\ soni} \times 100\%$$

Bu yerda, SQ – sifat koeffitsienti, A'lochi o'quvchilar soni – yuqori natija ko'rsatgan o'quvchilar soni, Umumiy o'quvchilar soni – jami o'quvchilar soni.

Mazkur ko'rsatkich ta'lim muassasasidagi yuqori natijadorlik ulushini ko'rsatadi. Rivojlangan davlatlarda ta'lim sifatini baholash xalqaro metodologiyalar asosida amalga oshiriladi. Jumladan: PISA metodologiyasi, TIMSS metodologiyasi va PIRLS metodologiyasi ishlatiladi [6-8].

PISA dasturi 15 yoshli o'quvchilarning:

- matematik savodxonligi;
- o'qish savodxonligi;
- tabiiy fanlar bo'yicha bilimlarini baholaydi.

PISA tadqiqotining asosiy maqsadi nazariy bilim emas, balki o'quvchining real hayotiy vaziyatlarda bilimni qo'llash qobiliyatini aniqlashdir.

TIMSS dasturi matematika va tabiiy fanlar bo'yicha bilim darajasini xalqaro miqyosda taqqoslaydi. Ushbu baholash tizimi o'quv dasturlari, o'qitish sifati va o'quv muhiti samaradorligini aniqlashga xizmat qiladi.

PIRLS boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni tushunish va o'qish kompetensiyasini baholaydi. Ushbu dastur orqali bolalarning analitik fikrlashi va axborotni qayta ishlash qobiliyati tahlil qilinadi.

Ingliz va rus ilmiy manbalarida ta'lim sifatini oshirishning quyidagi metodologik yo'nalishlari alohida ko'rsatib o'tiladi:

1. Kompetensiyaviy yondashuv. Bu yondashuvda asosiy e'tibor bilimni yodlashga emas, balki uni amaliyotda qo'llashga qaratiladi. Kompetensiyaviy model Yevropa ta'lim tizimining asosiy konsepsiyalaridan biri hisoblanadi.

2. Outcome-Based Education (OBE). Amerika va Yevropa davlatlarida keng qo'llaniladigan ushbu model ta'lim natijalarini oldindan rejalashtirishga asoslanadi. Bunda:

- aniq natijalar belgilanadi;
- baholash mezonlari ishlab chiqiladi;
- monitoring muntazam olib boriladi.

3. Total Quality Management (TQM). TQM modeli ta'lim muassasasini boshqarishda sifat menejmenti tamoyillarini qo'llashni nazarda tutadi. Ushbu model quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- uzluksiz takomillashtirish;
- pedagogik monitoring;
- ichki nazorat;
- ta'lim xizmatlari sifatini oshirish.

4. Diagnostik monitoring tizimi. Rus pedagogikasida monitoring texnologiyasi ta'lim sifatini boshqarishning muhim vositasi sifatida qaraladi. Diagnostik monitoring orqali:

- o'quvchilarning rivojlanish dinamikasi;
- pedagog faoliyati samaradorligi;
- ta'lim muhitining sifati aniqlanadi.

Ta'lim sifatining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati. Ta'lim sifatining yuqori bo'lishi jamiyatning intellektual salohiyatini oshiradi. Sifatli ta'lim orqali innovatsion iqtisodiyot rivojlanishini tezlashtiradi, malakali kadrlar tayyorlaydi, mehnat bozorida raqobatbardoshlikni kuchaytiradi, ilm-fan taraqqiyotiga xizmat qiladi. Ijtimoiy jihatdan esa adolatli va shaffof baholash tizimi o'quvchilarda motivatsiyani oshiradi, mustaqil fikrlashni rivojlantiradi hamda uzluksiz ta'limga bo'lgan ehtiyojni kuchaytiradi [9-12].

Xulosa. Ta'lim sifatini baholash zamonaviy pedagogikaning eng muhim nazariy-amaliy yo'nalishlaridan biridir. Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, ta'lim sifatini obyektiv baholash orqali pedagogik jarayon samaradorligini oshirish, ta'lim natijalarini aniq belgilash va ta'lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish mumkin. Shuningdek, xalqaro baholash dasturlari va zamonaviy metodologiyalarni milliy ta'lim tizimiga tatbiq etish ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Ta'lim sifatini monitoring qilish, statistik tahlil va kompetensiyaviy baholash tizimlarini rivojlantirish mamlakatning intellektual salohiyati hamda iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim sifatini baholash zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u ta'lim tizimining samaradorligini oshirishda asosiy omil hisoblanadi.

Kompetensiyaviy yondashuv, diagnostik monitoring, statistik tahlil hamda xalqaro baholash metodologiyalarini qo'llash orqali o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini obyektiv baholash imkoniyati yaratiladi. Xalqaro tajribalar, jumladan PISA, TIMSS va PIRLS dasturlarini milliy ta'lim tizimiga integratsiya qilish ta'lim sifatini oshirish, pedagogik faoliyat samaradorligini kuchaytirish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Shu bois, ta'lim sifatini monitoring qilish va zamonaviy baholash tizimlarini takomillashtirish mamlakatning intellektual hamda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mahmudov G. et al. Ta'lim sifatini baholash mezonlarining tahlili // Новости образования: исследование в XXI веке. – 2026. – Т. 4. – №. 41. – С. 260-263.
2. Zunnunov A. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
3. Abdullayeva Sh., Qodirov B. Ta'lim sifatini boshqarish asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
4. Махмудов Г. Б., Саидова А. Х., Мохилова Н. Т. Моделирование нечеткой логики для управления процессом бактериального окисления концентратов в реакторах с мешалкой //Современные инновации, системы и технологии. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 0201-0214.

5. OECD. Education at a Glance: OECD Indicators. – Paris, 2022.
6. UNESCO. Quality Education: Global Monitoring Report. – Paris, 2021.
7. Mahmudov G. et al. BIOREAKTOR UCHUN NORAVSHAN ROSTLAGICHNING QOIDALAR BAZASINI ISHLAB CHIQISH //Journal of Advances in Engineering Technology. – 2024. – №. 2. – С. 27-32.
8. Boltaboyev M. Ta'lim jarayonida baholash va monitoring tizimi. // Pedagogik ta'lim jurnali, 2020. – №4. – В. 45-49.
9. Rustamova D. Kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim sifatini baholash. // Ilmiy axborotnoma, 2021. – №2. – В. 78-82.
10. Rustambekovich Y. N., Abdujalilovich J. O., Mahmudov G. Bioreaktor uchun noravshan rostlagichni modellashtirish va tahlil qilish //Илм-фан ва инновацион ривожланиш/Наука и инновационное развитие. – 2024. – Т. 7. – №. 2. – С. 61-71.
11. Deming W.E. Total Quality Management in Education. – Boston, 2000.
12. Ботиров Т. В. и др. Разработка программного обеспечения системы нечеткого управления для биореактора //World of science. – 2023. – С. 18-20.